

BÁNHEGYI, MÁTYÁS: THE EFFECTS OF POLITICS AND IDEOLOGY ON THE TRANSLATION OF ARGUMENTATIVE POLITICAL NEWSPAPER ARTICLES

Budapest: Akadémiai Kiadó, 2025,

ISBN: 978 963 664 116 0 (online). <https://doi.org/10.1556/9789636641160>

Alkalmazott nyelvészet a 21. században – Applied Linguistics in the 21st Century. (sorozat)

ISSN: 2786-0914

Zachar Viktor

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Nyeli Közvetítés Intézete, Fordító- és Tolmácsképző Tanszék

zachar.viktor@btk.elte.hu

<https://orcid.org/0000-0002-3547-3102>

Bánhegyi Mátyás angol nyelvű publikációja az *Alkalmazott nyelvészet a 21. században* című sorozat részeként jelent meg 2025-ben. A Budapesti Gazdaságtudományi Egyetem Idegennyelvi és Nyelvvizsgaközpontjának egyetemi docense 2009-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, a Nyelvtudományi Doktori Iskola Fordítástudományi Doktori Programjában szerzett PhD-fokozatot a kötet témájában, és azóta is rendszeresen publikál – többek között ezen a szakterületen.

A mostani kiadvány összesen kilenc fejezetre tagolódik és öt függelék tartalmaz. A sorozatszerkesztői előszóban Bóna Judit és Csizér Kata kiemeli az aktuális publikáció időszerűségét és relevanciáját a mai globalizált, nyelvileg is egyre szorosabban összefonódó világban. Fordításon ma már nem pusztán nyelvi átvitelt értünk, hanem olyan kritikus szemmel, értelmező módon végzett műveletek sorozatát, amelyek befolyásolhatják, hogyan fogadjuk be az új információkat, miként terjednek bizonyos ideológiák és hogyan alkotjuk meg számunkra a társadalmi és a politikai valóságot.

Bánhegyi Mátyás a bevezető első fejezetben kiemeli, hogy Magyarországon – más országokkal ellentétben – a politika- és a fordítástudomány között 1989-et megelőzően nem alakult ki szorosabb kapcsolat és kutatási terep a politikai berendezkedés jellegzetessége miatt. Felhívja a figyelmet arra, hogy a fordítás könnyedén válhat a politika eszközévé a kommunikációban, éppen ezért fontos szerep jut a fordítástudománynak abban, hogy ráirányítsa a figyelmet az efféle politikai manipulációra és hatalommal való visszaélésre. A szóban forgó mű célkitűzésének meghatározása során kiemeli, hogy egy potenciális – szövegnyelvészeti elemzést segítő – esz-közt szeretne kínálni a szövegekkel összefüggő manipulatív gyakorlat azonosításához és elemzéséhez, ily módon növelve a fordítók professzionális tudatosságát.

Ezt követően a szerző táblázatos formában közli a könyv összesen tizenhét kulcsterminusát ábécé-sorrendben, a szakkifejezések definícióit, valamint a terminusokat először tárgyaló fejezeteket. A harmadik alfejezet tisztázza a kutatás kiindulópontját: két magyar érvelő újságcikk angol fordítását – amelyeket a későbbi fejezetekben vesz górcső alá. Röviden kitér Fairclough (1992) diskurzuselemzési modelljére, Munday (2007) fordítási stratégiával kapcsolatos megállapításaira és Vermeer (1996) szkoposz-elméletére is.

A következő alfejezet ismerteti a könyv elméleti és gyakorlati kutatási kérdéseit, amelyek a szerző által kidolgozott eszközökhöz (az úgynevezett *Politikai Elfogultság Szűrőhöz*) kapcsolódnak. Emellett kiemeli a modellt – és egyben a bemutatását célzó kötet – újszerűségét a fordítástudomány területén. Az ötödik és a hatodik alfejezet végül röviden kitér a leendő kutatási eredményekre, valamint kitekintést nyújt a további fejezetekre.

A második, nagyobb rész Hoey probléma-megoldási modelljeit hivatott bemutatni, tekintettel arra, hogy a szerző többek között Hoey 2001-es modelljét integrálta a kidolgozott elemzési eszközbe. Rövid áttekintést követően a szerző először a szuper- és makrostruktúra szerepéről értekezik a szövegértés terén, majd a politikai szövegeket mint problémamegoldás-típusú szövegeket ismerteti. A negyedik alfejezet Hoey első modelljét (1994) mutatja be, amely azon alapul, hogy az érvelő szöveg problémamegoldási struktúráján belül minden egyes mondat egyértelműen meghatározott funkcióval rendelkezik. Végül a konklúzió előtt felvázolja a továbbfejlesztett második modell (2001) újdonságait az elsőhöz képest. Ebben Hoey arra a megállapításra jutott, hogy a problémamegoldási szövegtípushoz tartozó szövegekben a problémamegoldási mintázatot egy olyan lexikai elem váltja ki, amely a megoldandó problémát előidéző szituáció negatív értékelését fejezi ki.

A harmadik fejezet a szövegstruktúra és a fordításkutatás kapcsolatára, a szövegek mikro-, makro- és szuperstruktúrájára fókuszál. A mű az áttekintést követően előbb részletesen kitér Kintsch és van Dijk szövegfeldolgozási és szövegproduktív modelljére (1978) és van Dijk azon alapuló makrostruktúra-modelljére (1980). A harmadik alfejezet összesen hét olyan területet mutat be, amelyen eredményesen alkalmazták ezt a két megközelítést. Ennek során a hetedik, fordítástudományi alkalmazásnak külön alfejezetet is szentel a szerző Tirkkonen-Conditt (1985) ez irányú munkáját alapul véve, aki az 1980-as elmélet felhasználásával írta le, hasonlított össze és állította szembe az érvelő szövegstruktúrákat a vizsgált forrás- és célnyelvi szövegekben. Míg az ötödik alfejezet jól áttekinthető, táblázatos formában foglalja össze Kintsch és

van Dijk modelljei alkalmazásának céljait és eredményeit egyes kutatók vonatkozásában, addig a hatodik alfejezet összeköti ezeket a vizsgálatokat és Tirkkonen-Conditt eredményeit a szerző saját kutatásával.

A kötet negyedik nagy egysége a fordítás és a politika viszonyát taglalja, és a kritikai diskurzuselemzést hivatott ismertetni az olvasóval. Az áttekintés utáni alrész a szöveg, a hatalom és az ideológia hármására reflektál, és egyben leszűkíti a vizsgálat fókuszát: a hatalom és kommunikáció szerteágazó kapcsolatán belül a politikára és a politikai diskurzusra helyezi a hangsúlyt. A rendkívül részletes harmadik alfejezet már a fordítás, a politika, az ideológia és a hatalom összefüggéseit vizsgálja. Bánhegyi felvázolja azt a hat fő kutatási területet és irányt, amely ezen belül kikristályosodott az utóbbi mintegy két és fél évtizedben, felsorolva számos ilyen jellegű publikációt. Szól a fordításorientált szövegnyelvészeti kutatások ez irányú tendenciáiról és külön a politikai diskurzus fordításának kutatásáról is. Ez utóbbin belül tárgyalja a fordítók szakmai szerepeit, felelősségét, lehetséges fordítási stratégiáit, kulturális hátterük jelentőségét, valamint a manipuláció kérdését.

A negyedik fejezet második felében a hangsúlyt a kritikai diskurzuselemzésre helyezi, kiindulva annak eredményeiből és hagyományából. Az ötödik alfejezet behatóan megismerteti az olvasót van Dijk ez irányú munkásságával (1993, 1997, 2001, 2003), annak elméleti hátterével, céljaival és egyes elemeivel. A konklúzió előtti utolsó előtti rész pedig ismét a szerző saját, gyakorlati kutatásával köti össze a bemutatott elméletet.

A könyv ötödik fejezete a politikatudomány és a tömegkommunikáció kérdéskörét tárgyalja, kitérve a politikai valóság és az elfogultság témájára. A politikai kommunikáció és a média kapcsolatának szentelt alfejezetet követően a szerző rávilágít a politikai események tényleges és ábrázolt valósága közötti viszonyra, majd ismerteti az elfogultság különböző típusait. Az ötödik alfejezetben pedig bemutatja azt a felvázolt elméleti keretbe foglalt, politikai tömegkommunikációs modellt, amely segítséget nyújt a kutatási eredmények interpretálásában a korábban ismertetett „valóság” és „elfogultság” elemekből összeálló értelmezési keretrendszer mentén.

A hatodik nagy tartalmi egység a szerző által kifejlesztett és Politikai Elfogultság Szűrőnek keresztelt eszközt tárja az érdeklődők elé, amely a nevéhez híven az elfogultság elemzésére szolgál. A Politikai Elfogultság Szűrő olyan elemzési keretrendszer, amely főként kvalitatív eszközöket vonultat fel. A szerző empirikus vizsgálatában politikai újságcikkeket és azok fordításait hasonlítja össze. Visszakanyarodva a kötet korábbi fejezeteihez, Bánhegyi Máttyás rávilágít az elemzési eszköz elméleti alapjaira, majd részletesen felsorolja annak szerkezetét és elemeit. Célja, hogy a Politikai Elfogultság Szűrő segítségével megvizsgálja, hogyan és miért járul hozzá az újságírás és a fordítás a politikai valóság bemutatásához és politikailag elfogult szövegek előállításához. A szerző kiemeli az általa megalkotott eszköz interdiszciplináris jellegét, hiszen az egyaránt visszanyúl a szuper- és makrostruktúrával, a kritikai diskurzuselemzéssel és a politikai tömegkommunikációval kapcsolatos elméletekre, testre szabva azt a szerző által elvégzett elemzésre. A megközelítés újszerűsége abban rejlik, hogy első ízben kapcsolja össze a fordítás-tudományt és a politikai tömegkommunikációt szövegnyelvészeti eszközökkel, és ennek során a legfrissebb kutatási eredményekre támaszkodik.

A hetedik fejezet alapos áttekintést nyújt az elvégzett kutatás felépítéséről. A szövegválasztási szempontok ismertetése után a szerző bemutatja a fordításra kiválasztott két forrásnyelvi szöveget, amelyek a *Népszabadság* és a *Magyar Nemzet* napilapok egy-egy korábbi számából származnak. Az ezt követő két alfejezet bepillantást enged a fordítók kiválasztásának folyamatába egy fiktív fordítási megbízás keretében. Ezután Bánhegyi kitér a fordítókkal folytatott rövid, 12–15 perces interjúk felvázolására, az anonim fordítók háttérének bemutatására és a fordítási megbízás részleteire. Majd az elemzési rész következik, amelynek során szemléltető ábrák és kétnyelvű szövegrészletek segítségével is bemutatja a szuper- és makrostruktúra, a kritikai diskurzus elemzés és a politikai tömegkommunikációs elemzés lépéseit. Végül a szerző ismerteti a felállított szövegelemzési eszköz elemeinek megbízhatóság vizsgálatát.

Az utolsó előtti fejezet a fenti négy elemzési részre bontva tárja az olvasók elé az elvégzett kutatás eredményeit, és ennek során ismét számos ábrával mutatja be a fordítások elemzését. A szuperstruktúra kapcsán az elemzés megállapítja, hogy a célnyelvi szövegek megőrizték a problémamegoldás-típusú, érvelő forrásnyelvi diskurzus szövegtípusnak megfelelő funkcionális jellemzőiket, így érvelő szövegek maradtak. A makrostruktúrával összefüggésben a szerző rávilágít arra, hogy nem mutatkozik jelentős különbség a forrás- és célnyelvi szövegek szerkezete között. A fordítók felismerték és megőrizték a makrostruktúra szempontjából kiemelten fontos mondatok mondathatárait, és a propozíciós tartalom vonatkozásában sem történt módosítás az eredeti szöveghez képest. A kritikai diskurzus elemzés tekintetében a cselekvés, kontextus, hatalom és ideológia elem mentén a szerző részletesen ismerteti a fordítók fordítási stratégiáit és a műben leírt kutatás megállapításait. Végül pedig a politikai tömegkommunikációs elemzés kapcsán Bánhegyi Mátyás rámutat, hogy az ideológia és az elfogultság esetében a fordítók hajlamosak reprodukálni a megbízó által vallott ideológiát, és a megbízót előnyben részesítő elfogultsággal fogják fordítani a forrásnyelvi szöveget.

Az utolsó fejezetben Bánhegyi összegzi a kötet tartalmát és az elvégzett kvalitatív kutatást. A korábban ismertetettek rövid felidézése mellett ráirányítja a figyelmet a vizsgálat korlátaira, megismételhetőségének kérdésére és a kidolgozott elemzési eszköz megfelelő adaptációjára. Ezután megpróbál következtetéseket levonni a fordítói viselkedésre és a fordításoktatásra nézve, ily módon megteremtve a fordítástudomány kapcsolatát a tényleges szakmával és a jövőbeli nyelvi szakemberek képzésével. Végül pedig a mű kitekintést nyújt arra vonatkozólag, hogy milyen lehetséges irányok mutatkoznak további, ilyen jellegű kutatásoknál. A kötetet irodalomjegyzék és öt részletes függelék zárja.

Ahogy a fentiekből is látható, Bánhegyi Mátyás friss, angol nyelvű publikációja joggal tarthat számot több kutatási terület érdeklődésére. Erőssége nemcsak az egyes tudományterületek összekapcsolásában rejlik: fontos eredmény a saját, innovatívnak mondható modell kidolgozása és gyakorlati alkalmazása is. Emellett a Politikai Elfogultság Szűrő módszere újszerű, jól használható elméleti és gyakorlati célokra egyaránt. A szerző egy olyan modellt dolgozott ki, amely egyrészt elméleti szempontból rendkívül megalapozott, valamint több fontos, nemzetközi tudományos megközelítés felől is megtámasztott. Másrészt pedig komoly muníciót ad más kutatók kezébe az esetleges hasonló, jövőbeli kutatásokhoz, legyen az akár eltérő nyelvpárt,

vagy akár más típusú újságcikkeket vizsgáló elemzés. Végül említést érdemel az általa megalkotott eszköz gyakorlati relevanciája és – többek között – a fordítóképzésben és a fordítástudomány vagy a szövegnyelvészet oktatásában történő alkalmazásának lehetősége is. Ily módon a szerző publikációja nem csupán tudományos, de pedagógiai-didaktikai szempontból is jelentős hozzájárulást jelent. A mű a politikai szövegek fordításával foglalkozó szakemberek, a fordításoktatók, a fordításkutatók, a médiaelemzők és a politikai kommunikátorok érdeklődésére egyaránt számot tarthat.

FORRÁSOK

- Farkas, A. (2008). Másnap. *Magyar Nemzet*, 2008. 03. 11.
Tóth, Á. (2008). Kompenzáció. *Népszabadság*, 2008. 03. 13.

IRODALOM

- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Polity Press. <https://doi.org/10.1017/S0047404500017309>
- Hoey, M. (1994). Signalling in discourse: a functional analysis of a common discourse pattern in written and spoken English. In M. Coulthard (Ed.), *Advances in Written Text Analysis* (pp. 26–45). Routledge.
- Hoey, M. (2001). *Textual Interaction: An Introduction to Written Discourse Analysis*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203351093>
- Kintsch, W., & van Dijk, T. A. (1978). Toward a model of text comprehension and production. *Psychological Review*, 85(5), 363–394. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.85.5.363>
- Munday, J. (2007). Translation and Ideology: A textual approach. *The Translator*, 13(2), 195–217. <https://doi.org/10.1080/13556509.2007.10799238>
- Tirkkonen-Condit, S. (1985). *Argumentative Text Structure and Translation*. University of Jyväskylä.
- van Dijk, T. A. (1980). *Macrostructure: An Interdisciplinary Study of Global Structure in Discourse, Interaction and Cognition*. Lawrence Erlbaum Associates.
- van Dijk, T. A. (1993). Principles of Critical Discourse Analysis. *Discourse & Society*, 4(1), 249–283. <https://doi.org/10.1177/0957926593004002006>
- van Dijk, T. A. (1997). Discourse as interaction in society. In T. A. van Dijk (Ed.), *Discourse as Social Interaction* (pp. 1–37). Sage Publications.
- van Dijk, T. A. (2001). Critical Discourse Analysis. In D. Tannen, D. Schiffrin, & H. E. Hamilton (Eds.), *Handbook of Discourse Analysis* (pp. 352–371). Blackwell Publishing. <https://doi.org/10.4135/9781529721263.n15>
- van Dijk, T. A. (2003). *Ideology and Discourse – A multidisciplinary introduction*. <https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/07/Teun-A.-van-Dijk-2003-Ideology-and-discourse.pdf>
- Vermeer, H. J. (1996). *A Skopos Theory of Translation*. TextconText.